

Marzena Kowalska
marzena.kowalska@lib.uni.lodz.pl

Lidia Mikołajuk
lidia.mikolajuk@lib.uni.lodz.pl
Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego
Oddział Informacji Naukowej i Prac Naukowo-Dydaktycznych

DRUGIE ŻYCIE ŁÓDZKICH FABRYK. ADAPTACJA BUDYNKÓW POSTINDUSTRIALNYCH NA CELE BIBLIOTECZNE

Abstract: The paper presents 4 old factory buildings, which were revitalised and transformed into academic centres: Lodz Academy of International Studies, The College of Informatics, The University of Humanities and Economics and Technical University of Łódź. The article describes the new arrangement of industrial interior and the exterior appearance, which were designed for library services. The academic libraries are important part of every institution of higher education; they are also centre of cultural and social life.

Słowa kluczowe: budownictwo przemysłowe, rewitalizacja, budownictwo biblioteczne, biblioteki – architektura

Wstęp

Łódź jest miastem, które wywołuje kontrowersje. Ten unikatowy zespół urbanistyczno-architektoniczny z okresu XIX i początku XX w. budzi zainteresowanie, ale i zaniepokojenie. Aby zrozumieć specyfikę miasta i stosunek do łódzkiego dziedzictwa przemysłowego trzeba spojrzeć w przeszłość.

Po 1989 r. Łódź, podobnie jak inne ośrodki przemysłowe, szczególnie dotkliwie odczuła skutki urynkowienia gospodarki. Zlikwidowano wówczas wiele ważnych zakładów przemysłowych. Równocześnie znikły XIX wieczne fabryki, po których pozostawały puste hale. Jako pierwsze, bo w 1991 r., przestały istnieć Zakłady Przemysłu Bawełnianego POLTEX czyli dawna fabryka Izraela Poznańskiego przy ul. Ogrodowej. Wielkim kompleksem fabrycznym I. Poznańskiego zainteresowała się francuska firma Apsys. W centrum miasta, na 27 hektarach, Francuzi stworzyli centrum handlowo-rozrywkowe. Dawna przędzalnia I. Poznańskiego w Łodzi uważana za wzór europejskiej architektury przemysłowej, jeden z największych zakładów włókienniczych w dawnej Polsce, obecnie rozpoznawana jest jako wielofunk-

cyjne centrum „Manufaktura”. Losy tego zakładu można uznać za symbol procesu jaki miał miejsce w Łodzi w kolejnych latach.

Zmiany zachodzące na przełomie XX i XXI w., w wielu dziedzinach życia dotyczą także architektury i urbanistyki. Łódź to jedno z miast, w którego architekturze dominuje budownictwo fabryczne.

Stare przędzalnie i elektrownie - wizytówki fabrycznej Łodzi, przez wiele lat stały puste i popadały stopniowo w ruinę. Niektóre fabryki niszczone świadomie. Działo się tak szczególnie pod koniec pierwszej dekady transformacji, gdy inwestorzy interesowali się poprzemysłowymi nieruchomościami ze względu na ich atrakcyjne lokalizacje, a nie walory stojących tam obiektów.

Jednym ze sposobów zagospodarowania starych fabryk i pałaców jest ich rewitalizacja i dostosowanie do nowych potrzeb pojawiających się wraz z nową epoką. Rewitalizacja to ciągle aktualny i rozwojowy proces. Adaptacje łódzkich fabryk wzbogacają przestrzeń architektoniczną Łodzi, a jednocześnie pielęgnują jej fabryczny rodowód. Dzięki wprowadzaniu do fabryk nowych społecznie użytecznych funkcji, tereny poprzemysłowe są „przywracane” łodzianom. Idea adaptacji budynków postindustrialnych opiera się na przekonaniu, że stare budynki nie są jedynie interesującą spuścizną minionych czasów, ale równocześnie mogą one pełnić funkcję użytkową, bez straty dla ich zabytkowych wartości. „Tym samym, mogą stanowić ważny element odrodzenia Łodzi nie tylko jako przestrzeni, ale także jako społeczności”¹.

Charakterystyczne dla Łodzi cechy obiektów fabrycznych, takie jak: wnętrza bez przegród, znaczna powierzchnia okien i niezbyt duża szerokość budynku, pozwalają łatwo adaptować je do celów nieprzemysłowych. Przystosowanie istniejącej fabryki do nowej roli wymaga jednak zmian jej struktury budowlanej i wyglądu architektonicznego. Dlatego ważne jest pogodzenie wartości kulturowych ze społeczną użytecznością zabytków. Architektura poprzemysłowa to dobro kulturowe, więc rewitalizacją budynków postindustrialnych zainteresowani są także kulturoznawcy i historycy sztuki ².

Pierwsze symptomy zmiany stosunku do łódzkiego dziedzictwa przemysłowego można było zaobserwować na początku XXI w. Zrealizowane wówczas projekty potwierdziły, iż łódzkie fabryki mogą stanowić ciekawą alternatywę dla nowo wznoszonych budynków. Wyróżniającą się w tym okresie adaptacją fabryki była nowa siedziba lokalnej redakcji „Gazety Wyborczej”, będąca przykładem rozbudowy budynku przemysłowego z zastosowaniem współczesnych form architektonicznych. Za modelową inwestycję, nie tylko w skali Łodzi, można uznać Centralne Muzeum Włókiennictwa.

---

¹ B. W a l c z a k, *Adaptacje łódzkich fabryk – dwadzieścia lat doświadczeń*. „Renowacje i zabytki, 2010, nr 2, s. 91.

² E. R e w e r s, *Post-Polis. Wstęp do filozofii ponowoczesnego miasta*, Kraków 2005, s. 211.

Po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. nastąpił boom inwestycyjny w zakresie rewitalizacji przestrzeni fabrycznych. Czerpanie doświadczeń z krajów Europy Zachodniej w zakresie adaptacji terenów poprzemysłowych, pozwoliło Polsce na wykorzystanie ich w różny sposób. Efektem tego procesu było ożywienie łódzkich dawnych fabryk, a zarazem zmiany w przestrzeni miejskiej. Żaden z budynków pofabrycznych nie jest jednak dzisiaj zagospodarowany do pierwotnych celów. Stare fabryki w Łodzi są adaptowane na biura, hotele, mieszkania, szkoły wyższe. Prowadzona jest w nich działalność handlowa i usługowa. Kilka zespołów fabrycznych zostało dostosowanych do potrzeb innych gałęzi przemysłu. Przykładem może być dawna fabryka Franciszka Kindermanna przy ul. A. Struga, w której mieszczą się Zakłady Przemysłu Cukierniczego Agros-Optima SA. Bardzo dużo łódzkich budynków pofabrycznych, zwłaszcza w początkowym okresie transformacji, służyło jako tanie powierzchnie usługowo-magazynowe wynajmowane na centra handlowe, głównie z branży meblarskiej.

Dzięki wymienionym wcześniej cechom, tj. wnętrza bez przegród, znaczna powierzchnia okien, niezbyt duża szerokość, budynki przemysłowe znakomicie nadają się na biura. Taka forma adaptacji ma w Łodzi długą tradycję. W dawnej Fabryce Wyrobów Wełnianych i w Pałacu Juliusza Heinzla przy ulicy Piotrkowskiej 104 mieszczą się np. biura Urzędu Miasta. By uzyskać wygodne pomieszczenia, nie trzeba koniecznie pozabawiać budynku jego przemysłowego wyglądu. Potwierdza to sukces adaptacji takich obiektów, jak remiza zakładowej straży pożarnej zakładów K. Scheiblera na Księżym Młynie, czy dawna Fabryka Wyrobów Wełnianych i Bawełnianych Adolfa Laubego przy ul. Wólczańskiej. Interesującą poprzemysłową enklawę stanowi ulica Dowborczyków, wzdłuż której kolejne dawne fabryki są przekształcane na biura³.

Inną metodą adaptacji budynków poprzemysłowych są centra przedsiębiorczości. W Łodzi najlepszym przykładem tego typu rewitalizacji dawnej fabryki jest kompleks Tower Building przy ul. Łąkowej, gdzie mieszczą się firmy budowlano-inwestycyjne. Program centrum wzbogacony został o działalność wystawienniczo-kulturalną prowadzoną przez właścicieli, przy współpracy z Muzeum Architektury z Wrocławia oraz Vitra Design Museum z Weil am Rhein w Niemczech.

Przez lata niedocenioną w Łodzi formą wykorzystania budynków poprzemysłowych była adaptacja ich na mieszkania. Jest to jedna z najbardziej rozpowszechnionych metod rewitalizacji dawnych fabryk w Europie. Już na początku lat 90. podejmowano próby wprowadzenia do łódzkich fabryk funkcji mieszkalnych, jednak żadna z nich nie zakończyła się powodzeniem. Udaną okazała się dopiero inicjatywa firmy Opal Property Developments, która dokonała przełomowego kroku przystosowując na cele mieszkaniowe fabrykę K. Scheiblera

---

³ B. Walczak, *op. cit.*, s.90.

przy ul. Tymienieckiego. Przedsięwzięcie to było nie tylko pierwszym tego typu projektem w Łodzi, ale jednocześnie największą w Polsce adaptacją zespołu poprzemysłowego na cele mieszkaniowe. Projekt zakładał konserwację zabytkowych obiektów poprzemysłowych – przędzalni i towarzyszącej jej zabudowy. W sąsiedztwie zostały wzniesione trzy budynki wielorodzinne nawiązujące charakterem do otoczenia Księżego Młyna – dawnej dzielnicy przemysłowej. Cały kompleks mieszkalny „U Scheiblera”, bo tak nazwano osiedle, składa się z kilkuset mieszkań, z których czterysta znajduje się w budynkach poprzemysłowych. Inwestor nazwał oferowane przez siebie mieszkania loftami, chociaż nie mają one z nimi wiele wspólnego. Prawdziwe lofty to przestronne, zwykle jednoprzestrzenne mieszkania w starych, opuszczonych fabrykach i magazynach, których efekt architektoniczny opiera się na kontraście między „elegancją” współczesnych elementów, a „brzydotą” pozostawionych, a nawet specjalnie wyeksponowanych surowych murów, instalacji i innych postindustrialnych relikwów. W rzeczywistości łódzkie lofty są apartamentowcem ukrytym za fabrycznymi elewacjami⁴. Rewitalizowany pofabryczny kompleks loftów i nowoczesnych apartamentowców o nazwie „Tobacco Park” powstaje przy ul. Kopernika, w XIX-wiecznej Fabryce WYROBÓW WEŁNIANYCH Karola Kretschmera. Budynek ten na początku XX w. został przejęty przez Rządową Fabrykę WYROBÓW TYTONIOWYCH, a po II wojnie światowej znany był jako Łódzka Wytwórnia Papierosów⁵. Do innych inwestycji tego typu można zaliczyć m.in. „Barciński Park” w dawnej fabryce Barcińskiego przy ul. Tylnej.

Kolejnym sposobem zagospodarowania starych fabryk okazała się adaptacja ich na hotele. Przykładem może być hotel Fokus w dawnej fabryce bawełny Juliusza Kindermanna przy ul. Łąkowej oraz hotel Andel’s w przędzalni I. Poznańskiego przy ul. Ogrodowej, którego projektanci wykorzystali fabryczny charakter obiektu, tworząc atrakcyjne wnętrza łączące „nowe” ze „starym”.

Pofabryczną przestrzeń zaadaptowały także łódzkie wyższe uczelnie, które przeprowadziły w nich kosztowne remonty i dostosowały do nowych potrzeb. Wykorzystały one na cele edukacyjne budynki postindustrialne – hale i magazyny fabryczne, nadając im przez to drugie życie. Prace rewitalizacyjne na szeroką skalę prowadzi Politechnika Łódzka, rozbudowując swój kampus na terenach poprzemysłowych. W dawnych budynkach fabrycznych mieszczą się Studium Języków Obcych PŁ, siedziby niektórych wydziałów, a także Biblioteka PŁ. Obiekty pofabryczne zagospodarowane zostały przez Wyższą Szkołę Studiów Międzynarodowych, Wyższą Szkołę Informatyki oraz Akademię Humanistyczno-Ekonomiczną, która dynamicznie rozwija swoją bazę dydaktyczną wyłącznie w oparciu o dawne budynki poprzemysłowe Łodzi. W posiadłości K. Scheiblera mieści się Wyższa Szkoła Sztuki i Projektowania. Uniwersytet Łódzki przysto-

---

⁴ *Ibidem*, s. 90.

⁵ *Tobacco Park – nowe miejsce w Łodzi*, [dostęp: 20.03.2011], <http://www.tobacopark.pl/>.

sował do celów edukacyjnych dla dwóch wydziałów m.in. pałac fabrykanta Alfreda Biedermanna.

W budynkach pofabrycznych adaptowanych przez łódzkie wyższe uczelnie znalazły swoje siedziby również biblioteki.

Budownictwo biblioteczne jest pojęciem bardzo szerokim. Obejmuje zarówno nowe inwestycje, jak i przystosowane do celów bibliotecznych obiekty o innym przeznaczeniu pierwotnym. Architektura budynku jest jednym z czynników świadczących o atrakcyjności biblioteki⁶. Jest równie ważna jak zasobność zbiorów, jakość usług, nowoczesne technologie informacyjne, działalność kulturalna placówki, lokalizacja, inspirująca atmosfera, komfort przebywania oraz kompetentny i przyjazny personel. We współczesnym świecie pojawiają się nowe funkcje biblioteki. Przestaje ona być wyłącznie magazynem książek, a staje się miejscem pracy oraz aktywności kulturalnej i społecznej jej użytkowników. Dlatego w projektowaniu przestrzeni bibliotecznych nowych, lub modernizowanych, budynków należy wydzielić strefy dla użytkowników, zarówno typowo biblioteczne, jak i „niebiblioteczne”. Potrzebne jest zróżnicowanie poszczególnych pomieszczeń tak, by obok tradycyjnych czytelni istniały pokoje do pracy indywidualnej i zespołowej. Biblioteka powinna zapewnić użytkownikowi optymalne warunki do pracy, gwarantując wygodne, ergonomiczne meble i oświetlenie dostosowane do nauki. W przestrzeni społecznej biblioteki natomiast, obok restauracji, coraz częściej można spotkać miejsca przeznaczone na małe galerie sztuki oraz pomieszczenia, w których czytelnicy mogą wypoczywać.

Przy projektowaniu przestrzeni bibliotecznej trzeba także zwrócić uwagę na dostosowanie klimatu wnętrza do działalności organizacji. Biblioteka akademicka jako integralna część uczelni powinna kojarzyć się z solidnością i spokojem⁷. Dlatego istotną sprawą jest dobór dominującego koloru wyposażenia i ścian. Ma to duży wpływ na wizerunek instytucji. Wrażenie ekspansywności można wywołać dzięki wykorzystaniu barw jaskrawych i zdecydowanych, wrażenie zrównoważenia i spokoju natomiast powodują barwy pastelowe⁸. Każda barwa ma określony potencjał pobudzający emocje. Kolory o długiej fali, takie jak czerwony, pomarańczowy i żółty silniej wpływają na człowieka niż kolory o krótkiej fali, takie jak zielony i niebieski. Podobnie kolory zwane neutralnymi, jak brąz i szary, także mają niską wartość pobudzeniową. Tak zwane kolory krańcowe – biel i czern, odznaczają się właściwościami hamującymi emocje⁹.

---

⁶ D. K o n i e c z n a , *Nowe trendy w architekturze i organizacji przestrzeni w bibliotekach polskich*, [w:] *Nowoczesna biblioteka*, Warszawa 2009, s. 21.

⁷ B. Z y c h , *Aranżacja wnętrza jako czynnik kształtowania wizerunku biblioteki*, [w:] *Przestrzeń informacyjna biblioteki akademickiej – tradycja i nowoczesność*, Toruń 2009, s. 327.

⁸ *Ibidem*, s. 326.

⁹ S. K u ś m i e r s k i , *Reklama jest sztuką*, Warszawa 1996, s. 145.

Dopasowanie właściwego koloru wystroju biblioteki w znaczący sposób wpływa na przyjazną atmosferę i wywołuje nastrój sprzyjający pracy naukowej.

Modernizacja dawnych fabryk na cele biblioteczne jest zadaniem trudnym, wymagającym ogromnych nakładów sił i środków finansowych. Dużym problemem technicznym jest konserwacja cegły, wymiana stolarki okiennej, docieplenie, tynkowanie i malowanie elewacji. Stare budynki fabryczne są wrażliwe na wszelkie ingerencje, stąd istnieje konieczność wypracowania kompromisu między odnową wartości kulturowych a społeczną użytkowością zabytków¹⁰. Twórcy projektów adaptacyjnych starają się zwykle zachować oryginalną bryłę zabytkowych budynków, wnętrza zaś dostosowują do nowych celów. Dlatego ogromne przestrzenie byłych hal produkcyjnych są dzielone na mniejsze pomieszczenia, w których ulokowane są czytelnie i pracownie biblioteczne.

W artykule przedstawiono adaptację dawnych fabryk na przykładzie bibliotek łódzkich szkół wyższych: Wyższej Szkoły Studiów Międzynarodowych (WSSM), Wyższej Szkoły Informatyki (WSInf), Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej (AHE) i Politechniki Łódzkiej (PŁ).

Biblioteka Wyższej Szkoły Studiów Międzynarodowych

Siedziba Wyższej Szkoły Studiów Międzynarodowych mieści się w odrestaurowanych Zakładach Przemysłu Pończoszniczego im. M. Buczka „Zenit”. Przedsiębiorstwo powstało w 1885 r. Pierwszymi właścicielami fabryki byli Winkler, Gartner oraz Borman. Od 1919 r. do momentu wybuchu II wojny światowej przedsiębiorstwo funkcjonowało jako prywatna firma Eitingon i Spółka. Przed wojną produkowano tam głównie skarpety, pończochy, rękawiczki oraz dzianiny na bieliznę. Okres wojny i okupacji wpłynął ujemnie na produkcję oraz na stan zatrudnienia. Po wyzwoleniu przedsiębiorstwo zostało upaństwowione i rozpoczęło działalność jako Zakłady Przemysłu Dzierwiarskiego. Na początku lat 50. powstała nowa nazwa Zakłady Przemysłu Pończoszniczego im. M. Buczka, a w latach 60. do nazwy tej dodano słowo „Zenit”. Ważne dla przedsiębiorstwa zmiany nastąpiły w 1963 r. W tym czasie „Zenit” powiększył się na skutek likwidacji dwóch innych zakładów z terenu Łodzi. Samodzielne dotychczas Południowo-Łódzkie Zakłady Przemysłu Pończoszniczego z siedzibą przy ul. Brzozowej 5/9 i Śródmiejsko-Łódzkie Zakłady Przemysłu Pończoszniczego przy ul. Zachodniej 82 stały się integralną częścią ZPP „Zenit”¹¹.

Wyższa Szkoła Studiów Międzynarodowych powstała w 1997 r., a Biblioteka została przeniesiona do obecnej siedziby w 2003 r. (fot. 1). Zlokalizowana

---

¹⁰ B. Wałczak, *Adaptacje łódzkich fabryk – dwadzieścia lat doświadczeń*, „Renowacje i zabytki” 2010, nr 2, s. 86–87.

¹¹ *Zenit*, [dostęp: 30.03.20011], <http://www.zenit.pl/>.

jest ona na jednym poziomie, na czwartym piętrze budynku szkoły. Zajmuje około 200 m² powierzchni. Jako dominującą barwę wybrano spokojną zieleń, malując na ten kolor zarówno elewację, jak i wnętrze budynku. Główne oświetlenie Biblioteki stanowią podwieszane pod sufitem świetlówki, uzupełniają je zaś lampki stojące na biurkach. W Bibliotece znajduje się 36 stanowisk czytelnianych i zapewniony jest dostęp do Internetu dla 4 komputerów przenośnych. Czytelnicy mają częściowy wolny dostęp do półek z książkami. W takiej formie udostępniany jest jedynie księgozbiór filologiczny, natomiast pozostałe zbiory wypożyczane są przez bibliotekarza po wcześniejszym złożeniu rewersu przez czytelnika.

Na terenie Biblioteki nie są organizowane żadne imprezy, jednak studenci chętnie spędzają w niej czas w oczekiwaniu na rozpoczęcie zajęć. Wygodna czytelnia stanowi przestrzeń społeczną, w której czytelnicy mogą nie tylko czytać lektury, ale też wymienić się notatkami czy poglądami (fot. 2) W Bibliotece zarejestrowanych jest ponad 1500 użytkowników.

Fot.1. Budynek Wyższej Szkoły Studiów Międzynarodowych przy ul. Brzozowej 5/9

Fot. 2. Czytelnia w Bibliotece Wyższej Szkoły Studiów Międzynarodowych

Biblioteka Wyższej Szkoły Informatyki

Wyższa Szkoła Informatyki ocalała przed zniszczeniem budynki dawnej fabryki Ernesta Leohardta przy ulicy Rzgowskiej 17a. Zakład został założony w 1878 r., kiedy Ernest Leohardt, wraz ze współnikami, zakupił ziemię w podłódzkiej wsi Dąbrowa, w gminie Chojny i wybudował fabrykę produkującą przędzę czesankową, sukno i tkaniny. Obszar należący do zakładu obejmował 10 hektarów, zlokalizowanych między obecnymi ulicami: Piotrkowską i Pabianicką od zachodu, Rzgowską od wschodu, Bednarską od południa i Przybyszewskiego (dawna Nowo-Zarzewska) od północy¹². Od 1905 r. fabryka działała jako Towarzystwo Akcyjne Sukiennej Manufaktury Leonarda, Woelknera i Girbardta. W czasie II wojny światowej została ona zajęta przez Niemców, którzy w jej części utworzyli warsztaty lotnicze. Powstały tu zakłady „Promotor”, produkujące głównie silniki samolotowe. Po upaństwowieniu, od 1945 aż do 1950 r., fabryka została oddziałem Państwowych Zakładów Przemysłu Wełnianego nr 6 przy ulicy Łąkowej 3/5. W 1952 r. powstało samodzielne przedsiębiorstwo – Łódzkie Zakłady Przemysłu Wełnianego nr 13.

W 1970 r. przyjęło ono nazwę Przędzalnia Czesankowa „Arelan”. W tym okresie zatrudniano 2800 osób. Przedsiębiorstwo to produkuje przędzę z włókien wełnianych i wełnopodobnych, stanowiącą półfabrykat dla tkactwa i dziewiarstwa oraz wytwarza włóczkę dla indywidualnych odbiorców. Po 1990 r. przedsiębiorstwo wytypowane zostało do Narodowych Funduszy Inwestycyjnych stając się spółką akcyjną, z przewagą akcjonariatu pracowniczego. Restrukturyzacja majątku w latach 1996–2001 doprowadziła do ograniczenia posiadanych nieruchomości do minimum niezbędnego dla potrzeb produkcji. Obecnie część terenu zajmuje Wyższa Szkoła Informatyki¹³.

Uczelnię powołano w 1997 r. W tym samym roku powstała Biblioteka WSInf (fot. 3), która ulokowana ona została na poziomie minus jeden, zajmując powierzchnię 236 m². W jej skład wchodzi wypożyczalnia, magazyn i czytelnia usytuowane w trzech, sąsiadujących ze sobą pomieszczeniach, stanowiących amfiladę. Dla czytelników przeznaczone są dwa osobne wejścia: do czytelnicy i wypożyczalni. Dominującym kolorem jest spokojny beż, na który pomalowane są ściany wnętrza szkoły oraz elewacja budynku. Oświetlenie Biblioteki stanowią lampy jarzeniowe podwieszane pod sufitem. W czytelnicy znajduje się 26 stanowisk dla użytkowników, natomiast w wypożyczalni ustawiono 9 komputerów z dostępem do katalogu OPAC (fot. 4). Czytelnicy nie mają wolnego dostępu do półek z książkami. Te podawane są im przez bibliotekarza po złożeniu zamówienia. W Bibliotece nie są organizowane żadne imprezy, ani

---

¹² W. K u Ź k o, *Friedrich Ernst Leonahardt (1849–1917)*, „Biuletyn Wyższej Szkoły Informatyki w Łodzi” 2005, nr 1–2, s. 26.

¹³ *Wikipedia*, [dostęp: 30.03.2011],
http://pl.wikipedia.org/wiki/Leonhardt,_Woelker_i_Girbardt.

spotkania. Natomiast w sąsiadującej z nią kawiarence internetowej urządzono galerię o nazwie Galeria pod @. Prezentowane są w niej prace plastyczne studentów Uczelni. I właśnie to miejsce stało się przestrzenią społeczną, w której czytelnicy chętnie spędzają czas.

Fot. 3. Budynek Wyższej Szkoły Informatyki

Fot. 4. Wypożyczalnia w Bibliotece Wyższej Szkoły Informatyki

Biblioteka Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej

Biblioteka Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej powstała w 1996 r. i początkowo miała swą siedzibę w niewielkim pomieszczeniu na drugim piętrze w budynku A przy ulicy Rewolucji 1905 r. nr 64. W 1999 r. zbiory przeniesiono do budynku D, gdzie wraz z magazynem na parterze i czytelnią na pierwszym piętrze Biblioteka zajęła powierzchnię około 160 m². W tym miejscu funkcjonowała aż do 2004 r., kiedy została przeniesiona do zrewitalizowanej Fabryki Wyrobów Wełnianych Jakuba Kestenberga. W 1864 r. założył on małą ręczną tkalnię wełny. W latach 80. XIX w. zakład zmechanizowano; początkowo produkowano chustki półwełniane, później rozszerzono asortyment o flanelę i inne tkaniny wełniane. Przed 1900 r. uruchomiono przędzalnię bawełny, a w 1913 r. zakłady przekształcono w spółkę akcyjną pod nazwą Towarzystwo Akcyjne Manufaktury Bawełnianej Jakuba Kestenberga. W okresie międzywojennym spółka posiadała przędzalnię i tkalnię bawełny, farbiarnię i wykańczalnię tkanin. Usytuowane one były u zbiegu ulic Nowotargowej (obecnie S. Sterlinga) i Cegielnianej (obecnie S. Jaracza). Spółka wydierzała część fabryki Przędzalni Bawełny Henryka Kutnera i Tkalni Chaima M. Zylbera, co jednak nie uchroniło firmy od upadłości. W 1935 r. na licytacji przedsiębiorstwo kupił Naum Eitingon. W okresie okupacji mieściła się w budynku fabrycznym firma obuwnicza, która przetrwała do 1946 r. Później utworzono Łódzkie Zakłady Przemysłu Odzieżowego (od 1952 r. im. Małgorzaty Fornalskiej), przemianowane na Zakłady Przemysłu

Odzieżowego „Emfor” SA¹⁴. Dawne hale fabryczne zostały zamienione w komfortowe wnętrza biblioteczne, o łącznej powierzchni użytkowej ponad 2000 m², zlokalizowane na trzech kondygnacjach (Fot. 5). Zachowano oryginalne części budynku: ceglany sufit, drewniany strop i filary podtrzymujące konstrukcję (fot. 6). W aranżacji wnętrz wykorzystano ciekawe połączenie kolorystyczne spokojnej szarości i pobudzającej czerwieni. Oświetlenie zaprojektowano bardzo praktycznie. Poza podwieszanymi pod sufitem świetlówkami, dającymi jednolite, rozproszone światło, nad stołami zawieszono lampy ze światłem punktowym. Te drugie mogą być włączane samodzielnie przez czytelników w zależności od ich indywidualnych potrzeb i preferencji. Na pierwszym i drugim piętrze budynku użytkownicy mają zapewniony wolny dostęp do półek z książkami (fot. 7), (fot. 8). Na parterze mieści się wypożyczalnia oraz magazyn zamknięty.

Biblioteka AHE jest doskonałym przykładem przestrzeni społecznej. Są w niej organizowane wystawy studentów i pracowników Wydziału Artystycznego. Na jej ścianach zainstalowano antyramy, gdzie prezentowana jest stała wystawa „Nauczanie przez projekty i problemy”. Miała tutaj m.in. miejsce

---

¹⁴ *Historia Łodzi przemysłowej*, [dostęp: 30.03.2011], <http://www.ulmpoland.pl/index.php?id=65&pno=2>.

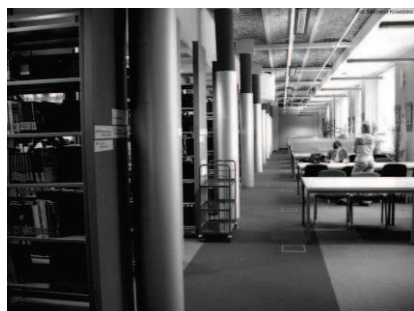
wystawa zdjęć G. Kołodki „Wędrujący Świat”. Poza tym w Bibliotece organizowane są konferencje, wieczory autorskie, zajęcia ze studentami. We współpracy z Fundacją ABC Cała Polska Czyta Dzieciom aranżowano głośne czytanie dla uczniów klas I–III z łódzkich szkół podstawowych oraz placówek opiekuńczo-wychowawczych. W tym samym skrzydle budynku co Biblioteka mieści się Galeria Biblioteka – miejsce ciekawych wystaw i happeningów.

Fot. 5. Remont budynku Biblioteki Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej

Fot. 6. Budynek Biblioteki Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej po remoncie

Fot. 7. Wolny dostęp w Bibliotece AHE
(I piętro)

Fot. 8. Wolny dostęp w Bibliotece AHE
(II piętro)

Biblioteka Politechniki Łódzkiej

Biblioteka Politechniki Łódzkiej mieści się przy ul. Wólczańskiej 223, w dawnym magazynie Towarzystwa Aukcyjnego Wyrobów Wełnianych Fryderyka Wilhelma Schweikerta. Na tej działce około roku 1910 powstał pięciokondygnacyjny budynek z przeznaczeniem na skład dla wielowydziałowej fabryki, której główny obiekt wybudowano na posesji przy ul. Wólczańskiej 215. Był on dość wąski i długi, co wynikało z kształtu i rozmiaru parceli, na której go postaviono. Mieściły się w nim wszystkie oddziały produkcyjne – przędzalnia, tkalnia i wykańczalnia. Budynek składu fabrycznego przy ul. Wólczańskiej 223 zbudowano natomiast w południowej części działki, na planie prostokąta. Według wstępnych założeń naniesionych ręcznie na plan z 1908 r., magazyn miał mieć 21 metrów szerokości i ok. 43 metry długości. Rozbudowano go w 1913 r. pod nadzorem architekta Szymona Nebelskiego. Budynek został wówczas wydłużony od strony wschodniej o prawie 18 metrów. Ponadto w północno-wschodni narożnik wbudowano wieżę komunikacyjną. Na jej szczycie umieszczono zbiornik z wodą umocowany na wspornikach. Wieża miała głównie przeznaczenie komunikacyjne i znajdowały się w niej trójbiegowe schody. Obiekt zbudowany został w formie jednorodnej bryły. Pozbawiony był detali architektonicznych. Po II wojnie światowej budynek uznano za własność niemiecką i znacjonalizowano go. Wcześniej jednak, z fabryki wywieziono do Wiednia część maszyn. W 1946 r. powstała Łódzka

Fabryka Wyrobów Gumowych, która od 1949 r. specjalizowała się w produkcji wszelkiego rodzaju obuwia wyjściowego¹⁵.

Budynek pofabryczny został zakupiony przez Politechnikę Łódzką w 1996 r., natomiast Biblioteka wprowadziła się do niego w 2002 r., po kilkuletnim remoncie, podczas którego całkowicie zmieniono jego wnętrze (fot. 9). Zachowano oryginalną bryłę budynku, zmniejszono rozmiary okien i dobudowano wejście (fot. 10). Biblioteka zajmuje cztery kondygnacje o łącznej powierzchni 9300 m². Dominującym kolorem wnętrza jest zieleń. Występuje ona zarówno na ścianach, jak i meblach. Ta barwa o niskim potencjale wywoływania emocji doskonale sprawdza się w takim miejscu jak biblioteka, tworząc miłą nastrój i przyjazną atmosferę. Znakomitym dopełnieniem wystroju są rośliny doniczkowe i akwarium, ustawione w czytelnicy. Rozproszone światło padające z podwieszonych pod sufitem świetlówek jest dostatecznie silne i jednolite w całym polu widzenia. Na parterze Biblioteki zlokalizowano czytelnicy czasopism, szatnię oraz pokój tzw. „Luzik”, w którym czytelnicy mogą swobodnie usiąść, korzystać z laptopów i książek. Jest to miejsce bardzo popularne i chętnie odwiedzane przez studentów. Na pierwszym piętrze budynku znajduje się wypożyczalnia miejscowa, magazyn i wypożyczalnia międzybiblioteczna. Od 2007 r. w dawnych pomieszczeniach katalogu kartkowego swoją siedzibę ma Galeria „Biblio-Art” (fot. 11). Prezentowane są w niej prace plastyczne studentów ASP, PWSFTviT oraz fotografie pracowników PŁ. Każdego roku odbywa się w niej sześć lub siedem wystaw. W ciągu czterech lat istnienia zaprezentowano osiemnaście ekspozycji. Otwarcia każdej z nich towarzyszy wernisaż, prelekcja, a czasem także pokaz filmu tematycznie związanego z prezentowaną kolekcją. Piętro drugie Biblioteki zajmuje magazyn otwarty z wolnym dostępem do półek dla czytelników oraz centrum WIKAMP, które uzupełnia istniejące na Politechnice Łódzkiej systemy obsługi studentów o funkcjonalności wspierania kształcenia poprzez nauczanie hybrydowe. Oba poziomy połączone są odnowionymi kręconymi schodami (fot. 12). Na trzecim piętrze znajdują się również czytelnicy główna, ośrodek informacji patentowej wraz z czytelnicy, oddział informacji naukowej oraz sala dydaktyczna.

Biblioteka PŁ jest organizatorem wielu imprez naukowych i kulturalnych. Obok wspomnianych wystaw w jej gmachu odbywają się prezentacje i warsztaty w ramach corocznego Festiwalu Nauki, spotkania integracyjne bibliotekarzy Politechniki Łódzkiej, którym towarzyszy seminarium naukowe oraz „Drzwi otwarte” – spotkania dla maturzystów zainteresowanych studiowaniem w uczelni technicznej. Co dwa lata w Bibliotece organizowane są konferencje naukowe poświęcone problemom bibliotekarstwa akademickiego i zmian

---

¹⁵ Wystawa jubileuszowa *"Pięć lat Biblioteki Głównej Politechniki Łódzkiej w nowym gmachu 2002–2007"*, [dostęp: 30.03.2011], <http://ebipol.p.lodz.pl/dlibra/doccontent?id=1872&dirids=1>.

zachodzących w tym środowisku. Bibliotekę PŁ można uznać za wzorcowy przykład praktycznego zastosowania koncepcji „trzeciego miejsca” w odniesieniu do bibliotek.

Fot. 9. Budynek Biblioteki Politechniki Łódzkiej przed remontem

Fot. 10. Budynek Biblioteki Politechniki Łódzkiej po remoncie

Fot. 11 Galeria „Biblio-a”t.” w Bibliotece PŁ   Fot. 12 Kręcone schody w Bibliotece PŁ

Zakończenie

Obecność ludzi w bibliotece jest wyrazem społecznej działalności tej instytucji. Biblioteka idealnie wpisuje się w pojęcie przestrzeni społecznej, ze względu na taką działalność jak praca, komunikowanie, studiowanie. Otwarty dostęp do zbiorów, możliwość komunikacji w grupie czytelników oraz kontaktów z bibliotekarzami, zmiany w koncepcji architektonicznej bibliotek, a także nowe rozwiązania pomieszczeń sprawiły, że biblioteka wpływa na istnienie więzi społecznych, towarzyskich i kulturalnych¹⁶. Nowym wyzwaniem dla bibliotek stała się koncepcja biblioteki jako „trzeciego miejsca”. Termin ten stworzył amerykański socjolog Ray Oldenburg, a oznacza on przestrzeń inną niż dom, zajmujący pierwsze miejsce i praca lub szkoła, postawiona na drugim miejscu. „Trzecie miejsce” symbolizuje przestrzeń publiczną, rozumianą jako miejsce spotkań towarzyskich, komunikowania, spędzania wolnego czasu, miejsce nauki, relaksu czy aktywności kulturalnej. Można tu odpocząć od obowiązków zawodowych i rodzinnych oraz przyjemnie spędzić czas, spotykając się ze znajomymi i wzmacniając swoje poczucie przynależności do określonej społeczności: lokalnej, studenckiej lub uczniowskiej. „Trzecie miejsce” pełni funkcję socjalizującą, łączącą ludzi danej grupy lub kilku środowisk. W literaturze bibliotekarskiej „trzecie miejsce” odnosi się właśnie do bibliotek. To one są miejscem życia społecznego, gdzie ludzie spotykają się dobrowolnie, nieformalnie, bardziej lub mniej regularnie. Jest ono bezpłatne i powinno być łatwo

¹⁶ D. Konieczna, *Nowe trendy w architekturze i organizacji przestrzeni w bibliotekach polskich*, [w:] *Nowoczesna biblioteka*, Warszawa 2009, s. 31.

dostępne. I musi stwarzać optymalne warunki do przebywania w nim. Powinno więc być przyjazne, wygodne i estetyczne¹⁷.

Cechą zaprezentowanych bibliotek jest ich oryginalność i niepowtarzalność. Każda z nich mieści się w murach starej fabryki. Projekty adaptacyjne zachowały pierwotną konstrukcję, zmieniły natomiast wewnętrzny układ. Budynki Bibliotek WSSM i WSInf zostały przystosowane do celów edukacyjnych do tego stopnia, że trudno odnaleźć w nich cechy industrialne. Zarówno ich nowe elewacje, jak podział dawnych hal na mniejsze pomieszczenia sprawiły, że obie budowle straciły swój charakter fabryczny. Nie podtrzymują one wśród studentów świadomości pierwotnej funkcji tych obiektów.

Zasługą obu uczelni jest sam fakt zachowania zabytkowej substancji. Do Bibliotek WSSM i WSInf nie odnosi się natomiast termin „trzecie miejsce”. Ograniczają się one jedynie do podstawowych funkcji bibliotecznych tj. gromadzenia, opracowania i udostępniania zbiorów. Wizyty czytelników w tych instytucjach odbywają się wyłącznie w celach edukacyjnych, a nie kulturalnych. Obie biblioteki nie prowadzą działalności pozastatutowej.

Inaczej wyglądają odrestaurowane siedziby Biblioteki AHE i PŁ. Zachowano w nich więcej oryginalnych elementów architektonicznych, takich jak: ceglane sklepienia sufitów, drewniane stropy, filary podtrzymujące konstrukcję budynku, kręcone schody (fot. 12) i elewacje z czerwonej cegły. W otwartych magazynach obu Bibliotek zachowano wielkość dawnych hal, nie dzieląc ich na mniejsze pomieszczenia. Dzięki takiemu zabiegowi nawiązano do klimatu starych fabryk. Czytelnik po przekroczeniu progu takiej instytucji ma świadomość, że kiedyś zamiast półek z książkami „pełną parą” pracowały w tym miejscu maszyny przemysłowe.

Biblioteki AHE i PŁ nie tylko różnią się wyglądem od dwóch poprzednich, ale mają większe możliwości organizowania wydarzeń edukacyjnych i artystycznych. Stare mury pofabryczne stanowią doskonałe tło dla prezentowanych tam ekspozycji. Klimat tych miejsc sprzyja również organizowaniu spotkań z autorami wystawianych prac. Kierownictwo i pracownicy obu instytucji bardzo dobrze wykorzystali potencjał tkwiący w starych murach fabrycznych. W Galerii „Biblio-Art” Biblioteki PŁ dużym zainteresowaniem cieszyła się np. wystawa fotografii himalaisty Piotra Pustelnika, pracownika PŁ. W murach Biblioteki AHE zaś wystawiał swoje zdjęcia z podróży polityk Grzegorz Kołodko.

Zarówno Biblioteka PŁ, jak i AHE jest wzorcowym przykładem zastosowania w praktyce koncepcji biblioteki jako „trzeciego miejsca”.

Wszystkie zaprezentowane w artykule biblioteki łódzkich szkół wyższych doskonale wpisują się w nurt rewitalizacji zniszczonych budynków

---

¹⁷ *Ibidem*, s. 31.

postindustrialnych. Dzięki staraniom władz Uczelni, do których biblioteki należą łódzkie fabryki otrzymały drugie życie.

Bibliografia

- Konieczna D., *Nowe trendy w architekturze i organizacji przestrzeni w bibliotekach polskich*, [w:] *Nowoczesna biblioteka*, Warszawa 2009.
- Kuśnierski S., *Reklama jest sztuką*. Warszawa 1996.
- Kużko W., *Friedrich Ernst Leonhardt (1849–1917)*, „Biuletyn Wyższej Szkoły Informatyki w Łodzi” 2005, nr 1–2.
- Rewers E., *Post-Polis. Wstęp do filozofii ponowoczesnego miasta*, Kraków 2005.
- Walczak B., *Adaptacje łódzkich fabryk – dwadzieścia lat doświadczeń*. „Renowacje i zabytki”, 2010, nr 2.
- Zych B., *Aranżacja wnętrza jako czynnik kształtowania wizerunku biblioteki*, [w:] *Przestrzeń informacyjna biblioteki akademickiej – tradycja i nowoczesność*, Toruń 2009. Wystawa jubileuszowa „Pięć lat Biblioteki Głównej Politechniki Łódzkiej w nowym gmachu 2002-2007”, [dostęp: 30.03.2011], <http://ebipol.p.lodz.pl/dlibra/doccontent?id=1872&dirids=1>.
- Historia Łodzi przemysłowej*, [dostęp: 30.03.2011], <http://www.ulmpoland.pl/index.php?id=65&pno=2>.
- Wikipedia*, [dostęp: 30.03.2011], http://pl.wikipedia.org/wiki/Leonhardt,_Woelker_i_Girbardt
- Zenit*, [dostęp: 30.03.2011], <http://www.zenit.pl/>,
- Tobacco Park – nowe miejsce w Łodzi*, [dostęp: 20.03.2011], <http://www.tobacopark.pl/>.